

Η συμβολή των ανθρωπιστικών σπουδών στην δημοκρατική εκπαίδευση των μαθητών

Χασιώτη Μαρία

ΠΕ02 Φιλολόγων, MSc, Καθηγήτρια 2^{ου} ΓΕΛ Μεσολογγίου
xasmari100@gmail.com

Περίληψη

Το παρόν άρθρο πραγματεύεται τον ρόλο των Ανθρωπιστικών Σπουδών εν σχέσει με το μέλλον της δημοκρατίας, σε μια παγκοσμιοποιημένη και τεχνοκρατικά δομημένη κοινωνία, στην οποία οι Θετικές Σπουδές χρηματοδοτούνται με σκοπό το οικονομικό κέρδος, εις βάρος των Κλασικών Σπουδών που ολοένα και περισσότερο περιθωριοποιούνται. Αρχικά, η εν λόγω εργασία, εν είδει ιστορικής αναδρομής αναφέρεται στην ανθρωπιστική παιδεία, όπως αυτή περιγράφεται από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη. Κατόπιν, περιγράφει αδρομερώς το μοντέλο της εκπαίδευσης σήμερα. Μέσω της σύγκρισης, αναδύονται οι ελλείψεις του παρόντος εκπαιδευτικού συστήματος – όπως η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης, της φαντασίας, της παιγνιώδους και βιωματικής μάθησης, της ενασχόλησης με την Τέχνη, του κριτικού ελέγχου, του αναστοχασμού κ.ά. – δίχως τις οποίες τα σχολεία και οι σχολές θα μεταμορφώνονταν σε φυτώρια σκεπτόμενων δημοκρατικών πολιτών. Χρειάζεται να ανατραπούν οι ανωτέρω ελλείψεις και να προταθούν εφαρμόσιμες προτάσεις, για την υγεία της παιδείας και της κοινωνικής δημοκρατίας.

Λέξεις κλειδιά: Ανθρωπιστικές Επιστήμες, τεχνοκρατία, δημοκρατία, κριτική

Εισαγωγή

Στον αιώνα που διανύουμε μια διευρυνόμενη άβυσσος εμφανίστηκε κάτω από τα πόδια μας, καθώς η θρησκεία έχει υποχωρήσει, η επιστήμη έχει προχωρήσει και το νόημα έχει χαθεί. (Μαρίνοφ 2002: 23). Η κρίση που διέρχεται η εποχή μας μένει απαρατήρητη σαν τον καρκίνο και είναι πιθανόν, μακροπρόθεσμα, να έχει ολέθριες συνέπειες για το μέλλον της δημοκρατικής αυτοδιάθεσης· πρόκειται για την παγκοσμίου κλίμακος κρίση στην εκπαίδευση, η οποία δεν σκοπεύει πλέον να δημιουργήσει πολίτες για να ζήσουν μια ζωή με νόημα, αλλά να προετοιμάζει “άτομα” για την αγορά εργασίας. Τα κράτη κάνουν αγώνα δρόμου για να αποκομίσουν κέρδη στην παγκόσμια αγορά, την ώρα που αξίες πολύτιμες για το μέλλον της δημοκρατίας απειλούνται με εξαφάνιση. Πιθανόν οι κλασσικές σπουδές να υποχωρούν, καθώς αδυνατούν να ανταποκριθούν στον νέο τους ρόλο και αν συνεχιστεί η τάση αυτή, τότε κράτη ανά τον κόσμο σύντομα θα παράγουν γενιές “χρήσιμων μηχανών” αντί ολοκληρωμένων πολιτών που να μπορούν να σκέπτονται. Το μέλλον των δημοκρατιών διακυβεύεται σε ολόκληρη την γη, ενώ προτάσσεται το υλικό “περίβλημα” του ανθρώπου, ήτοι τα υλικά αγαθά, τα οποία ψευδαισθησιακά προσφέρουν ικανοποίηση και παρηγοριά, και λησμονείται η ψυχή και τα στοιχεία που συνδέουν τον άνθρωπο με τον συνάνθρωπο ως ον και όχι ως εργαλείο. Έτσι, αφοσιωμένοι οι άνθρωποι στο κυνήγι του πλούτου, ζητούν ολοένα και εντονότερα από τα σχολεία να παράγουν χρήσιμα εργαλεία κερδοφορίας αντί για σκεπτόμενους πολίτες. Το αποτέλεσμα είναι τα κράτη να διαθέτουν άρτιους τεχνοκράτες που αποφέρουν κέρδη, αλλά ως πολίτες δεν δύνανται να ασκήσουν κριτική στην εξουσία, καθώς η φαντασία τους είναι εξαντλημένη. Πρόκειται για αυτοκτονία της ψυχής, αφού η εκπαίδευση που αποσκοπεί στα κέρδη, παράγει άπληστη βραδύνοια και τεχνικώς καλλιεργημένη ευπείθεια απειλώντας την επιβίωση της δημοκρατίας – καθότι οι δημοκρατίες είναι προικισμένες με ισχυρές δυνάμεις ορθολογισμού και φαντασίας – και εμποδίζοντας την καλλιέργεια της οικουμενικότητας. Έτσι, λοιπόν, οι πολιτικοί επιλέγουν – λόγω της δομής των κινήτρων τους – ένα μοντέλο εκπαίδευσης προσανατολισμένο στο οικονομικό όφελος, και αυτό ισχύει σε όλον τον κόσμο (Nussbaum, 2013: 34-258). Είναι φανερό ότι η μαζική εκπαίδευση είναι δέσμια των συμφερόντων της πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής

ηγεμονίας, η οποία από την αυγή του 20ου αι. εξυπηρετεί τους στόχους της, προσφέροντας στους νέους στενή επαγγελματική εκπαίδευση, με στόχο την προπαρασκευή τους για καθορισμένους κοινωνικοεπαγγελματικούς ρόλους και στερώντας τους από την ανθρωπιστική παιδεία. Η αύξηση της επιστημονικοτεχνικής γνώσης έγινε “η νέα θεότητα” του αιώνα, και η μαζική κουλτούρα, ήτοι τα βιομηχανικά πολιτιστικά δημιουργήματα χαμηλής κατά κανόνα ποιοτικής αξίας, κυριαρχούν επί της ευαισθησίας, της αλήθειας, της δημιουργικότητας, της ομορφιάς και της αγάπης (Ράσης, 2007: 11, 149, 150). Οι αγορές όμως, διδάσκουν την ανάληψη πρωτοβουλίας, αλλά δεν εμφυτεύουν κανένα αίσθημα δικαιοσύνης ή κοινωνικής ευθύνης, διότι δεν δύνανται να διδάξουν τις πολιτειακές αρετές που συνδέονται με την πολιτική συμμετοχή και τον διάλογο, αφού αυτές διδάσκονται μόνον σε συνεργατικά δίκτυα και υπό συνθήκες ισότητας και ελευθερίας, και τέτοια φυτώρια πολιτικής αρετής είναι τα σχολεία, τα οποία, ιστορικά, χρησιμοποιήθηκαν για να προάγουν τον σεβασμό, την αυθεντία και τον σωβινισμό (Kymlicka, 2005: 426, 427). Στόχος της παρούσης εργασίας είναι να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους τα ελληνικά σχολεία δύνανται να ανακτήσουν τον ρόλο τους ως φυτώρια γνήσιας παιδείας και πολιτικής αρετής.

Είναι γνωστό τοις πάσι ότι τις τελευταίες δεκαετίες η αίγλη των ανθρωπιστικών σπουδών φθίνει δραματικά, και ενώ τριάντα χρόνια πριν η Φιλοσοφική Σχολή αποτελούσε την “ναυαρχίδα” της κλασικής εκπαίδευσης, και για να εισαχθεί κάποιος σε αυτή έπρεπε σχεδόν να αριστεύσει στις πανελλήνιες εξετάσεις, σήμερα εισάγεται με βαθμό κατώτερο του δέκα. Ωστόσο, λαμβάνοντας την αφόρμηση από το κείμενο που είχε δοθεί στους υποψηφίους των πανελληνίων εξετάσεων εν έτει 2005, επιχειρούμε να αναδείξουμε την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του ρόλου των κλασικών σπουδών. Ειδικότερα, το προαναφερθέν κείμενο του Ν. Καζαντζάκη αναφερόταν στο σχολείο του Ήτον, όπου: «αναθρέφεται η εγγλέζικη αριστοκρατία και το ελληνικό πνεύμα, φωτεινό, τολμηρό και ισορροπημένο, συνεχίζει εξόριστο στην υπερβόρεια ομίχλη το εξάισιο έργο του... τα σπορ και οι κλασικές σπουδές στο Ήτον είναι οι δυο παράλληλοι αδερφωμένοι δρόμοι της αγωγής... στα “τερραίν του Ήτον” είπε πολύ σωστά ο Ουέλλινγκτον “κερδήθηκε η μάχη στο Βατερλώ”... στο Ήτον υπάρχει μέτρο, ισορροπία, παράλληλη καλλιέργεια σάρκας και νου σε ανθρώπινη κλίμακα. Ελληνική αρμονία» (Καζαντζάκης, 2000: 136-141).

Ιστορική αναδρομή: η ανθρωπιστική παιδεία στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη

Ο Πλάτων θεωρούσε ότι η παιδεία είναι το «έν μέγα» (Πολιτεία 423e) που θα σφυρηλατήσει τον πολίτη ηθικά και πνευματικά και θα τον οδηγήσει στο ύψιστο αγαθό (Πολιτεία 518 β-d). Πυλώνες της πλατωνικής παιδείας είναι τα Μαθηματικά, η Μουσική και η Γυμναστική. Αρχικά, όσον αφορά στα Μαθηματικά, φρονούσε ότι μόνον διαμέσου της αριθμητικής, της γεωμετρίας, της στερεομετρίας, της αστρονομίας και της αρμονίας, θα γίνουν κατανοητά η πραγματική ουσία και το πραγματικό νόημα του φυσικού κόσμου (ο.π. 510c-e). Άλλωστε, χαρακτηριστική ήταν και η επιγραφή στην είσοδο της Ακαδημίας του: «Μηδείς άγεωμέτρητος εισίτω μοι τήν στέγην». Εξίσου, μεγάλη παιδευτική αξία δίνει στη Μουσική, υπό την έννοια της γενικής καλλιέργειας, η οποία επιδρά ισχυρά στην ηθικοπνευματική εξέλιξη των παιδιών. Η αρμονία και ο ρυθμός εισχωρούν στην ψυχή και την μεταλλάσσουν χαρίζοντάς της ευμορφία και ευσημοσύνη (Ξηροτύρης, 1969: 47). Στην ιδεώδη πολιτεία, όμως, δεν χωρούν θρηνητικές αρμονίες, αλλά και ούτε αυτές που οδηγούν στην εκθήλυνση: απεναντίας, γίνονται δεκτές οι δωρικές αρμονίες, οι οποίες ταιριάζουν σε “πολεμικούς άνδρες», αυξάνουν το θάρρος, και οι ιωνικές, οι οποίες οδηγούν στην ειρήνη και σωφροσύνη. Για το λόγο αυτό, επιτρέπονται τα απλά και λιτά όργανα, όπως η λύρα και η κιθάρα (Δεσποτόπουλος, 1980: 81).

Τέλος, στο πλατωνικό έργο εξάιρεται η συμβολή της Γυμναστικής, η οποία σκοπεύει να ενδυναμώσει το θυμοειδές, όπου εδρεύει η ανδρεία, και μέσω της καλλιέργειας του θάρρους να διαπλάσει το πνεύμα και τον χαρακτήρα (Πολιτεία 410c). Κατ’ αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνεται η ισορροπία της ανθρώπινης φύσης μέσω της Φιλοσοφίας και της Μουσικής που ενδυναμώνουν το “λογιστικόν” τμήμα της ψυχής και της Γυμναστικής που ενθαρρύνει το

“θυμοειδές” της. Ειδικότερα, στο έργο “Νόμοι” ο Πλάτων αναλύει τις παιδαγωγικές αντιλήψεις του από την γέννηση έως την ενηλικίωση. Συγκεκριμένα, δίδει ιδιαίτερη σημασία στην ηλικία ενός παιδιού **από την γέννηση έως το 3^ο έτος**, διότι, κατ’ αυτόν, στο στάδιο αυτό χτίζονται τα θεμέλια του χαρακτήρα του ανθρώπου. Επομένως, κατά την περίοδο αυτή οι γονείς δεν πρέπει να προκαλούν στα παιδιά φόβους, κόπους, ζωηρά πάθη, έντονα συναισθήματα, διότι ταράσσουν τον ψυχικό κόσμο τους, αλλά χρειάζεται να τα ανατρέφουν με μέτρο, ώστε να μην γίνουν δουλοπρεπείς εξαιτίας της υπερβολικής σκληραγωγησης ούτε θηλυπρεπείς λόγω της τρυφηλότητας (Νόμοι 788 a-e).

Ακολούθως, στη **δεύτερη βαθμίδα** διαπαιδαγώγησης, η οποία καλύπτει το χρονικό διάστημα από τριών έως έξι ετών, τα νήπια θα εκπαιδεύονται μαζί, αγόρια και κορίτσια, με κατάλληλους μύθους και παιχνίδια που δημιουργούν καλές έξεις. Θα παρακολουθούνται από δούλες τροφούς, οι οποίοι θα έχουν και δικαίωμα τιμωρίας στα παιδιά, στα όρια του μέτρου, ενώ οι τροφοί θα επιβλέπονται από ελεύθερες γυναίκες, τις “νομοφύλακες”, για την ορθή εκτέλεση των καθηκόντων τους (ο.π. 793e). Στην **τρίτη βαθμίδα**, από την ηλικία των έξι έως δέκα ετών, τα παιδιά χωρίζονται σε αγόρια και κορίτσια, αλλά διδάσκονται τα ίδια μαθήματα. Εδώ πρέπει να γίνεται συστηματική διδασκαλία της γυμναστικής, όπως χοροί, πάλη, παιχνίδια με όπλα, στρατιωτικές ασκήσεις κ.ά. Βασικό μάθημα είναι και η μουσική, η οποία περιλαμβάνει την ποίηση, τη μελωδία και τον ρυθμό. Τα πρώτα ποιητικά κείμενα έχουν μυθικό περιεχόμενο, αλλά και ηθικό. Ο ρυθμός και η αρμονία της μουσικής ημερεύουν τον άνθρωπο και τον κάνουν πιο χρήσιμο για την κοινωνία (Πρωταγόρας 325c, Πολιτεία 413e). Ο Πλάτων επιθυμεί να λογοκρίνονται οι μύθοι και τα ποιήματα, εφόσον αποκλείει τα θρηνώδη και συμποσιακά άσματα, καθώς και τη διδασκαλία των ομηρικών ποιημάτων, διότι παρουσιάζουν τους θεούς με πολλά ελαττώματα και καλλιεργούν την ασέβεια των νέων προς αυτούς (Πολιτεία 606e, Νόμοι 801c). Προχωρώντας στην **τέταρτη βαθμίδα**, από την ηλικία των δέκα έως δεκατριών ετών, στα παιδιά διδάσκεται η γραφή και η ανάγνωση. Η εγκύκλια παιδεία περιλαμβάνει πεζά ή έμμετρα κείμενα ηθοπλαστικού περιεχομένου, καθώς και αριθμητική, στερεομετρία και αστρονομία.

Στην **πέμπτη βαθμίδα**, στους μαθητές από δεκατριών έως δεκαέξι ετών, διδάσκεται λύρα και κιθάρα από τον κιθαριστή, καθώς και γυμναστική αλλά με δυσκολότερες ασκήσεις, όπως ρίψεις, πορείες, ιππασία κ.ά. Διδάσκονται, επίσης, τα Μαθηματικά σε ανώτερο επίπεδο και η διδασκαλία τους έχει και πρακτικό και ιδεολογικό σκοπό, ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες της ζωής, αλλά και να καλλιεργεί το πνεύμα προάγοντας την αφηρημένη σκέψη και οδηγώντας την από τα αισθητά πράγματα στις αφηρημένες έννοιες (Πολιτεία 523a-527c) αποτελώντας κατ’ αυτόν τον τρόπο την προπαίδεια της φιλοσοφίας (Πολιτεία 531c-d). Στην **έκτη βαθμίδα**, που περιλαμβάνει τις ηλικίες από δεκαέξι έως δεκαοκτώ ετών, ο σκοπός είναι πρακτικός και ιδεολογικός. Ο Πλάτων δίδει μεγάλη σημασία στη δύναμη της θρησκείας, η οποία προτάσσεται της επιστήμης. Προτείνει ακόμα και αυστηρές ποινές για τους ασεβείς προς του θεούς της πόλης (Νόμοι 908d-e). Η τελευταία (**έβδομη**) **βαθμίδα** περιλαμβάνει την στρατιωτική εκπαίδευση των νέων από δεκαοκτώ έως είκοσι ετών. Εν συνεχεία, κατόπιν κρίσεων, οι άρχοντες θα συνεχίσουν τις μαθητικές σπουδές για δέκα έτη και μετά το τριακοστό έτος οι επίλεκτοι θα σπουδάσουν επί πέντε έτη την Διαλεκτική, ήτοι την πεμπτοσύνη της παιδείας, που απελευθερώνει τον άνθρωπο από τις αισθήσεις και τον οδηγεί στην αλήθεια των πραγμάτων, στις απόλυτες ουσίες μετά από συστηματική και λογική έκφραση. Είναι ο “θριγκός” (Πολιτεία 532β-534e) των μαθημάτων, το επιστέγασμα, όπως το τμήμα της αρχιτεκτονικής σύνθεσης των αρχαίων ναών που στηρίζεται στις κολώνες.

Συν τοις άλλοις, ο Πλάτων είναι εισηγητής της αυτενεργούς μαθήσεως και του σχολείου εργασίας: «μή τοίνυν βία, ὤ ἄριστε, τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε» (Πολιτεία 536a) συμβουλεύει, επισημαίνοντας την παιδαγωγική αξία του παιχνιδιού (Νόμοι 797α-β). Υπογράμμισε την αξία του καλού παραδείγματος για να επιτύχει το έργο της αγωγής (Νόμοι 729β-γ) και την αξία του διαλόγου και της συναισθηματικής συμμετοχής στο διδασκόμενο αντικείμενο (Νόμοι 643β-d). Δίδει έμφαση στην εις βάθος γνώση και όχι στην

επιφανειακή, η οποία δεν έχει ουσιαστική αξία (Νόμοι 811β, 819α), ενώ πιστεύει στη δημόσια και υποχρεωτική εκπαίδευση, τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια, θεωρώντας ότι η αγωγή πρέπει να εκκινεί “εξ απαλών ονύχων” (Νόμοι 804d), γεγονός που επιβεβαιώνουν και τα πορίσματα της σύγχρονης Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής. Τέλος, πιστεύει στην αξία της εποπτικής διδασκαλίας και άσκησης, και πως τον δάσκαλο πρέπει να τον διακρίνει το ήθος και η επιστημονική κατάρτιση – οι επιστήμες για τον Πλάτωνα επιβάλλεται να αποβλέπουν στην ηθική πρόοδο του ανθρώπου και της κοινωνίας (Μενέξενος 246e) – και να διδάσκει περισσότερο με το παράδειγμά του και λιγότερο με τις συμβουλές και τις υποδείξεις του (Νόμοι 729β). Καταληκτικά, κατά τον Πλάτωνα, η παιδεία που αποβλέπει στον πλούτο ή στην πολιτική δύναμη ή στην απόκτηση σοφίας δίχως δικαιοσύνη και φρόνηση είναι χυδαία και ανελεύθερη και δεν αξίζει καθόλου να λέγεται παιδεία (Νόμοι 644α).

Το μοντέλο εκπαίδευσης σήμερα

Σήμερα, που η κοινωνική μηχανοποίηση απειλεί ολοένα και περισσότερο την ελευθερία σκέψης και την υπεύθυνη ελεύθερη δράση των ανθρώπων, το δικαίωμα της δημοκρατικής συμμετοχής όλων των πολιτών στις υποθέσεις της πολιτείας μεταβιβάζεται στους ειδικούς, οι οποίοι αποφασίζουν για τους πολλούς (Ράσης, 2007: 58-59, 91). Σήμερα, η τεχνοκρατία παραμέρισε το πνεύμα – το οποίον κατά παράδοση θεμελιώνεται στις Τέχνες – και ο μηχανικός αυτοματισμός αντικατέστησε τις πνευματικές λειτουργίες της μνήμης, της κρίσης, της βούλησης, καθώς και την χαρά της προσωπικής δημιουργίας· περιόρισε την πρωτοβουλία και το αίσθημα ευθύνης, ενώ η προσωπικότητα χάθηκε στο ανώνυμο πλήθος, στις μαζικές συνεργασίες και επιστημονικές έρευνες, και λησμόνησε την ησυχία, την απλότητα, την περισυλλογή και την φιλοσοφική ενατένιση της ζωής, μιας και η τεχνοκρατία δεν ενδιαφέρεται για την ολοκληρωμένη ανθρώπινη προσωπικότητα, αλλά για το “ανθρώπινο υλικό” (Παπαθανασόπουλος, 1987: 259-263). Στο πλαίσιο αυτό, οι πανεπιστημιακοί ερευνητές εσωτερικέυσαν τον ρόλο του υπαλλήλου και δρουν σαν υπάλληλοι στην τεχνοκρατικά οργανωμένη βιομηχανία, αδιαφορώντας για τον ρόλο τους ως πανεπιστημιακοί δάσκαλοι. Τα πανεπιστήμια μεταμορφώθηκαν σε «Βιομηχανίες Γνώσεων», όπου η μηχανοποιημένη διδασκαλία παραγκώνισε την διδασκαλία του καλού, του ωραίου, της αλήθειας και της φαντασίας. (Ράσης, 2007: 133-134).

Τα προγράμματα των Ανθρωπιστικών Επιστημών σταδιακά περιθωριοποιούνται, αφού τα πάντα κανοναρχούνται βάσει του άμεσα προσδοκώμενου κέρδους. Άδηλος στόχος των σπουδών είναι η ανάπτυξη δεξιοτήτων που ευνοούν την παραγωγικότητα του οικονομικού συστήματος, υποβαθμίζοντας τα στοιχεία που οικοδομούν την ηθικοπνευματική ωρίμανση των πολιτών στις σύγχρονες δημοκρατίες. Οι Θετικές Σπουδές χρηματοδοτούνται με σκοπό το κέρδος και απότοκο την απίσχναση των δημοκρατικών αρχών στην πολιτική και κοινωνική λειτουργία, ενώ οι Ανθρωπιστικές Σπουδές και οι Τέχνες υφίστανται περικοπές, διότι οι αρμόδιοι θεωρούν τους κλάδους αυτούς ως πολυτέλεια και ως αδύνατους να καταστήσουν τις χώρες ανταγωνιστικές στην παγκόσμια αγορά. Πρόκειται για το είδος εκπαίδευσης που προάγει την άντληση οικονομικού οφέλους για την χώρα, ενώ η Γενική Παιδεία χάνει με ραγδαίους ρυθμούς την θέση της στα προγράμματα σπουδών και στον νου και στην καρδιά των γονέων, καθώς τα κράτη προτιμούν το βραχυπρόθεσμο κέρδος που υπόσχεται η καλλιέργεια των απολύτως εφαρμόσιμων δεξιοτήτων. Η εναρμόνιση της ανώτερης εκπαίδευσης που επέβαλε η Ευρωπαϊκή Ένωση με τη συμφωνία της Μπολόνια, έκαμε τα κράτη-μέλη να προσαρμοστούν με τα ισχύοντα, και έτσι ασκείται πίεση στα τμήματα να δώσουν έμφαση στα αντικείμενα, τα οποία δύνανται να αποδειχθούν κερδοφόρα. Η λέξη-κλειδί που ακούγεται καθημερινά είναι “ο αντίκτυπος”, με τον οποίο οι κυβερνήσεις εννοούν κυρίως τον οικονομικό αντίκτυπο. Επομένως, οι ερευνητές θα αξιολογούνται και θα επιβραβεύονται ως “πωλητές”, ενώ το ανησυχητικό είναι ότι απουσιάζει η διαμαρτυρία για την υποτιμητική γλώσσα, η οποία περιγράφει την έρευνα με όρους πλανόδιας πώλησης που πωλεί εκχυδαϊσμένες εκδοχές των όλο και περισσότερο αγοραίων “προϊόντων” της.

Οι ευφυείς νέοι αποτρέπονται να ακολουθήσουν τμήματα Φιλοσοφίας, ενώ τα αντικείμενα υψηλού κύρους είναι τα επιστημονικά, πολυτεχνικά, οικονομικά και, έως ένα βαθμό, η εμπειρική πολιτική επιστήμη, αφού οι περισσότεροι έμαθαν να πιστεύουν ότι βασικός στόχος της εκπαίδευσης είναι η εξασφάλιση μιας καλής θέσης εργασίας. Εν τω μεταξύ, το σύστημα υποβολής αίτησης κρατικής επιχορήγησης δεν ταιριάζει στο ιδεώδες της φιλελεύθερης εκπαίδευσης, διότι διαφθείρει την αποστολή της ακαδημαϊκής έρευνας, με τίμημα την απώλεια ανεξαρτησίας του πανεπιστημίου. Έτσι, στην Ελλάδα τα θεωρητικά μαθήματα και οι Τέχνες θεωρούνται πολυτέλεια, ενώ η διδασκαλία τους μέσω της στείρας αποστήθισης νεκρώνει την προσωπικότητα. Επιπροσθέτως, με εξετάσεις τύπου πολλαπλής επιλογής είναι αδύνατο να αξιολογηθούν η κριτική σκέψη, η ενσυναίσθηση, η φαντασία, οι δεξιότητες σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη του κόσμου. Η δημιουργικότητα και η ατομικότητα, που αποτελούν σήμα κατατεθέν της ορθής ανθρωπιστικής διδασκαλίας και μάθησης, δυσκολεύονται να βρουν χώρο και να αναπτυχθούν.

Συνακόλουθα, η φαντασία και η κρίση μοιάζουν περιττές πολυτέλειες και κυριαρχεί η παιδαγωγική της απομνημόνευσης. Το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών κλίνει προς την ύλη που συνδέεται με την προετοιμασία για τις εξετάσεις, και με την μέθοδο που απλώς “ταΐζει” τους μαθητές με πληροφορίες, ώστε να πάρουν καλό βαθμό στις εξετάσεις. Δεν έχει καμμία θέση μεταξύ των στόχων μια ζωή γεμάτη νόημα, η οποία να διακρίνεται από τον σεβασμό και την ενεργό συμμετοχή του πολίτη, αλλά, αντίθετα δεσπόζει η στείρα παπαγαλία, η βαρετή συσσώρευση γνώσεων, η εκπαιδευτική εμπειρία της αποβλάκωσης και τα φαινόμενα παραπαιδείας και διαφθοράς, όπως κυριαρχούσαν και στην εποχή της αποικιοκρατίας (Nussbaum, 2013: 15, 35, 36 και 187-248). Οι ανυπολόγιστες συνέπειες της παπαγαλίας συμπυκνώνονται στην ρηχή προσέγγιση όλων των ζητημάτων, χωρίς καμμία βιωματική εμπάθυνση των νέων παιδιών. Φυσικά επακόλουθα, λοιπόν, αυτού του μοντέλου της βιβλιοκεντρικής – δασκαλοκεντρικής – εξετασιοκεντρικής εκπαίδευσης είναι η παραβατικότητα, η ανομία, η παράλογη συμπεριφορά, τα οποία δεν δικαιολογούνται σε μια πολιτισμένη χώρα, καθότι σκοπός αυτής της διδασκαλίας είναι η ανάπτυξη της ατομικότητας και, ακολούθως, η υποταγή της στην κοινωνική παράδοση (Μαστορίδης, 2012: 46, 47).

Προτάσεις

Δέον είναι να επαναχαράξουμε την οδό των Ανθρωπιστικών Σπουδών στην ακαδημαϊκή γεωγραφία, καθώς αυτές καλλιεργούν τα βασικά χαρακτηριστικά του ανθρωπίνου πνεύματος, όπως να ανατρέπει βεβαιότητες και να υπερβαίνει στατιστικές πιθανότητες. Πρέπει τα σχολεία να αναπτύσσουν την ικανότητα των μαθητών να βλέπουν τον κόσμο από την οπτική γωνία άλλων ανθρώπων και να νοιώθουν γνήσιο ενδιαφέρον για αυτούς: να διδάσκουν στάσεις έναντι της ανθρώπινης αδυναμίας, σύμφωνα με τις οποίες η αδυναμία δεν είναι επονειδιστή: να διδάσκουν τους νέους να μην ντρέπονται όταν νιώθουν ανάγκη και έλλειψη ολοκλήρωσης, αλλά να εκλαμβάνουν τα συναισθήματά τους ως αφορμές για την προαγωγή της συνεργασίας και της αμοιβαιότητας: να διδάσκουν την αλήθεια, τα πραγματικά γεγονότα, να προάγουν την λογοδοσία αντιμετωπίζοντας το παιδί ως υπεύθυνο δρώντα, να υποστηρίζουν ενεργά την κριτική σκέψη, το θάρρος που απαιτείται για να εγείρουν φωνή διαμαρτυρίας (Nussbaum, 2013: 13, 14, 102, 103). Βασική αποστολή της ανθρωπιστικής παιδείας είναι να ενώσει την κοινωνία αναπτύσσοντας ένα κοινό ηθικό, συναισθηματικό και διανοητικό πλέγμα μεταξύ των μελών της, αφού απαλλαγεί από την ελιτίστικη αριστοκρατική υπεροψία, τις εθνικιστικές τάσεις και την σχολαστική προσήλωση στην μεθοδολογία, η οποία αγνοεί την ουσία των πολιτισμικών δημιουργημάτων (Ράσης, 2007: 93, 97). Άλλοις λόγοις, η κλασική παιδεία να μην είναι δυσνόητη, εμμένοντας στα στενά πλαίσια του επιστημονικού λόγου και γλώσσας, αλλά τα διαφωτιστικά βιβλία είναι χρέον να είναι απλογραμμένα (Παπαθανασόπουλος, 1987: 274, 275). Στις μέρες μας, μέρες απανθρωποποίησης και αποσπασματοποίησης της ανθρώπινης ζωής, είναι άκρως αναγκαία η Γενική Παιδεία, διότι στοχεύει στην πληρότητα του ανθρωπίνου βίου, μέσω της αύξησης και εμπάθυνσης των νοημάτων, καθώς και της συναισθηματικής ωριμότητας, μέσω των

ηθικών, αισθητικών και θρησκευτικών ιδεών, των οποίων στόχος είναι η ολόπλευρη ανάπτυξη των ανθρώπων ως μελών της κοινωνίας (Ράσης, 2007: 123, 124, 129).

Όποιος επιθυμεί να υπερασπιστεί τις Θεωρητικές Επιστήμες σε μια κοινωνία, πρέπει να γνωρίζει καλά την συγκεκριμένη κοινωνία και τις παραδόσεις της, και να επιλέγει τα επιχειρήματα που είναι πιθανότερο να γίνουν δεκτά, αναλογιζόμενος το πώς αντιλαμβάνεται η ίδια η κοινωνία τις εθνικές αξίες της. Ακολουθώντας, πρέπει να ενδυναμώσει τους μαθητές, μέσω της άσκησης, σε πρακτικές σωκρατικού διαλόγου, στην επαφή του με πολλές και ποικίλλες κουλτούρες και στην εισαγωγή της Μουσικής, των Καλών Τεχνών, του Θεάτρου και του Χορού σε κάθε σκέλος του προγράμματος σπουδών, στο οποίο πρέπει να έχουν όλοι πρόσβαση, διότι κανένα εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να θεωρηθεί επιτυχημένο, εάν τα οφέλη του τα δρέπουν μόνον τα μέλη των πλουσίων ελίτ. Η ανισότητα της πρόσβασης σε εκπαίδευση υψηλού επιπέδου είναι ζήτημα επείγουσας σημασίας για όλες τις σύγχρονες δημοκρατίες. Συνεπώς, για τους ώριμους δημοκρατικούς πολίτες, μεγάλη σπουδαιότητα έχουν: ο κριτικός έλεγχος, ο αναστοχασμός, η αλληλεπίδραση, η προσωπική διαλογική σχέση με την αισθητική, την πολιτική, την ηθική και κοινωνική πραγματικότητα, η σωκρατική διαλεκτική, η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και της φαντασίας, της ενασχόλησης με την Τέχνη, καθώς και η παιγνιώδης και βιωματική μάθηση (Nussbaum, 2013: 16, 18, 20, 37, 49).

Το ιδεώδες του κριτικού ελέγχου

Ο Σωκράτης έλεγε ότι «ὁ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτός ἀνθρώπων». Το σωκρατικό ιδεώδες δέχεται σφοδρή επίθεση σήμερα, καθώς ο κόσμος είναι προσηλωμένος στην μεγιστοποίηση του οικονομικού κέρδους, αλλά η αχαλίνωτη επιδίωξη της αύξησης του ΑΕΠ δεν συνάδει με την κριτική σκέψη. Τα σχολεία χρειάζεται να εγκεντριστούν τα στοιχεία της ορθολογικής και κριτικής συμμετοχής, αφήνοντας τα παιδιά ελεύθερα να σκέφτονται και να αλληλεπιδρούν με τον κόσμο με πνεύμα διερεύνησης. Αυτό θα συμβεί όταν προτάσσονται: η ανάλυση, η κριτική εξέταση και η ενεργός επίλυση των προβλημάτων, θέτοντας ερωτήματα και ανακαλύπτοντας λύσεις. Ο Ελβετός εκπαιδευτικός Πεσταλότσι χαρακτηρίζει συναρπαστικό και αναζωογονητικό το σωκρατικό μοντέλο και υποστηρίζει ότι συνάδει με την κοινή λογική. Η εκπαίδευση, λοιπόν, πρέπει να δίνει ερεθίσματα στους μαθητές και φοιτητές, προκειμένου να αποκτούν ερευνητική σκέψη, με την οποία να προσεγγίζουν την πολύπλοκη πραγματικότητα, διότι όταν τα επιχειρήματα δεν έχουν τον πρώτο λόγο, τότε εύκολα οι άνθρωποι παρασύρονται από την φήμη και το κοινωνικό κύρος του ομιλητή, ακριβώς όπως ο σωκρατικός κριτικός έλεγχος είναι κατεξοχήν υπονομευτικός κάθε αυθεντίας και ο σωκρατικός ομιλητής είναι προπαντός αμφισβητίας, καθότι γνωρίζει πώς να αξιολογεί το επιχείρημα βάσει της αυτοτελούς αξίας του και όχι βάσει του αριθμού των ανθρώπων που το υποστηρίζουν. Είναι φανερό ότι στο πλαίσιο της ανταλλαγής απόψεων, και καθώς ο νους του ανθρώπου βλέπει τον αντίπαλο ως ορθολογικό ον ικανό να μοιράζεται σκέψεις με τους συνανθρώπους του, αυτή η στάση εξανθρωπίζει τον πολιτικό “άλλο” (ο.π.: 61, 66, 106-150).

Το αντίπαλο δέος: Η «παπαγαλία»

Δυστυχώς όμως, η ενεργός σωκρατική μάθηση και διερεύνηση απερρίφθη και αντικαταστάθηκε από ένα παιδαγωγικό μοντέλο βασισμένο στην μονομερή διδασκαλία των παιδιών, το οποίο θέλει τον νέο να κάθεται παθητικά στο θρανίο, ενώ οι δάσκαλοι με τα σχολικά εγχειρίδια παραδίδουν το υλικό που πρέπει να αφομοιώσει χωρίς κριτική σκέψη, η οποία δεν αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της εκπαίδευσης που αποσκοπεί στην οικονομική μεγέθυνση. Αυτή χρειάζεται ανθρώπους με δεξιότητες στην επιστήμη των υπολογιστών και της τεχνολογίας, μιας και μια χώρα κάλλιστα μπορεί να αναπτυχθεί οικονομικά, ακόμη κι αν οι φτωχοί κάτοικοί της είναι αναλφάβητοι και χωρίς στοιχειώδεις υποδομές υπολογιστών. Απεναντίας, η ανεξαρτησία σκέψεως είναι επικίνδυνη, όταν ο στόχος είναι η παραγωγή πειθήνιων εργατών που θα εφαρμόζουν τα σχέδια των ελίτ για την τεχνολογική ανάπτυξη και την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Ο Πεσταλότσι απορρίπτει την δημιουργία πειθήνιων πολιτών, οι οποίοι ως ενήλικοι θα υποτάσσονται αναμφισβήτητα στην εξουσία, και γ' αυτό επετέθη στην πρακτική της παθητικής μάθησης και “παπαγαλίας”, η οποία καθιστά τα

ελληνικά σχολεία πληκτικούς τόπους, υποταγμένους στην σιδηρά χείρα της απολιθωμένη αυθεντίας (ο.π.: 61-64, 122, 144), όπου κυριαρχεί ο ανταγωνισμός, ο φόβος και το μίσος.

Καλλιέργεια ενσυναίσθησης

Με την ενσυναίσθηση όμως και τη συμπόνια κερδίζεται η μάχη με τον φόβο και το μίσος. Στο εκπαιδευτικό μοντέλο του Πεσταλότσι, τα στοιχεία της στοργής και της συμπάθειας έχουν κεντρική θέση. Κατά τον Ελβετό παιδαγωγό, ο ιδανικός δάσκαλος δεν είναι μόνον ένας σωκρατικός αμφισβητίας, που εξετάζει τον εαυτό του, τις σκέψεις και τα συναισθήματά του, αλλά είναι και μια μητρική φιγούρα, η οποία προτρέπει τους νέους να σκέφτονται, όπως προέτρεπε ο Ρουσσώ τον Αιμίλιο, που τον μάθαινε να μπαίνει με την φαντασία του στην θέση των άλλων, να συντονίζεται με την κοινή μοίρα όλων των ανθρώπων, να βλέπει τον κόσμο από την οπτική διαφοροτικών ευάλωτων θέσεων, ώστε να μπορεί να δει τους άλλους ως αληθινούς και ίσους με αυτόν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά θα καλλιεργήσουν την "εσωτερική ματιά" τους και θα έχουν επίγνωση της αλληλεξάρτησης, ικανότητες απολύτως αναγκαίες για μια εύρωστη δημοκρατία. Είναι ανάγκη, λοιπόν, να αναπτυχθεί και να οξυνθεί η ικανότητα να φανταζόμαστε την εμπειρία του άλλου, να ταυτιζόμαστε συναισθηματικά και να βλέπουμε από την δική του οπτική γωνία τον κόσμο, διότι τότε αντιλαμβανόμαστε και τις συνέπειες της επιθετικότητας μεταξύ μας, αισθανόμαστε ενοχές και, κατόπιν, γνήσιο ενδιαφέρον για την ευημερία του άλλου προσώπου.

Ο Ρουσσώ συνεχίζοντας την συναισθηματική εκπαίδευση του Αιμιλίου, μέσω μιας μεγάλης ποικιλίας αφηγήσεων, τού μάθαινε να ταυτίζεται με την τύχη των άλλων, να βλέπει τον κόσμο μέσα από τα δικά τους μάτια και με την φαντασία του να συναισθάνεται τα βάσανά τους, διότι έτσι οι άνθρωποι που βρίσκονται μακριά του θα αποκτήσουν αληθινή υπόσταση και θα τούς νιώσει ισότιμους με αυτόν. Μπορεί, λοιπόν, η γνώση να μάς κάνει ισχυρούς, αλλά η συμπάθεια μάς δίνει πληρότητα. Η ικανότητά του ανθρώπου να σκέφτεται με τον νου του άλλου, να βλέπει με τα μάτια του άλλου, να συναισθάνεται την προσωπική ιστορία του, να αναγνωρίζει τις επιθυμίες και τους στόχους του, έκανε από πολύ νωρίς κορυφαίους Αμερικανούς εκπαιδευτικούς να συνδέσουν την διάπλαση των ανεξαρτήτων, ενημερωμένων και ικανών να συμμερίζονται τα συναισθήματα των άλλων πολιτών με τις Ελεύθερες Τέχνες. Χρειάζονται ευγνωμοσύνη οι καλλιτέχνες, διότι αυτοί δείχνουν στους νέους την περιπλοκότητα του κόσμου, με την συμπάθεια και την ενσυναίσθηση, και γι' αυτό πρέπει στο επίκεντρο του προγράμματος σπουδών να τοποθετηθούν τα ανθρωπιστικά γνωστικά αντικείμενα και οι Τέχνες, ώστε να προαχθεί ένας συμμετοχικός τύπος εκπαίδευσης, που να καλλιεργεί την ικανότητα να βλέπει κανείς τον κόσμο με τα μάτια του άλλου. Οι παιδαγωγικές αρχές, λοιπόν, του Πεσταλότσι και του Ρουσσώ αναφορικά με την συμπάθεια πρέπει να υιοθετηθούν από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Για να καλλιεργηθεί η συμπάθεια, χρειάζεται να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις όπως: να γνωρίζει ο νέος πώς να αυτοεξυπηρετείται, ώστε να μην χρησιμοποιεί τους άλλους ως δούλους, να αναγνωρίζει ότι ο απόλυτος έλεγχος δεν είναι εφικτός αλλά ούτε και ευκαίος, και ότι οι άνθρωποι έχουν αδυναμίες και, άρα, πρέπει να βρίσκουμε τρόπους να στηρίζουμε ο ένας τον άλλον, ώστε να βλέπουμε τον κόσμο ως τόπο, όπου κατοικούν οι άλλοι με τις δικές τους ζωές και ανάγκες. Παρά ταύτα, όλο και αυξάνονται οι δρακόντειες περικοπές στα τμήματα των Ανθρωπιστικών Σπουδών, μιας και δεν υπόσχονται την ατομική ή εθνική οικονομική πρόοδο. Οι εκπαιδευτικοί που ενστερνίζονται το ανωτέρω μοντέλο φοβούνται τις Τέχνες, επειδή η καλλιεργημένη και ανεπτυγμένη συμπάθεια είναι ιδιαίτερος επικίνδυνος εχθρός της ολιγόνοιας, η οποία είναι αναγκαία για την υλοποίηση των προγραμμάτων οικονομικής ανάπτυξης, που αγνοούν το ζήτημα της ανισότητας. Η Τέχνη, λοιπόν, και οι καλλιτέχνες δεν είναι αξιόπιστοι υπηρέτες καμιάς ιδεολογίας, αλλά πάντα απαιτούν από τη φαντασία τους να ξεπεράσει τα καθιερωμένα όρια, για να δουν τον κόσμο με νέους τρόπους (ο.π. 26-180).

Η Τέχνη

Η ανθρωπιστική καλλιέργεια πραγματοποιείται μέσα από σύνολο γνώσεων ιστορίας, θεολογίας, φιλοσοφίας, γλυπτικής, ζωγραφικής, μουσικής, αρχιτεκτονικής, λογοτεχνίας και επιστημονικού αναστοχασμού, καθώς τα ερωτήματα που αφορούν στους ανωτέρω τομείς είναι εντελώς ανθρωπομορφικά και τεχνολογικά, ήτοι παλεύουν με τα ζητήματα της τύχης, της ελευθερίας, του πεπρωμένου, της τραγωδίας, της ευτυχίας, της ειρήνης, τα οποία αντιμετωπίζονται με την διαίσθηση, την φαντασία και το συναίσθημα, χρησιμοποιώντας ως μέσο τον μύθο, τον θρύλο, την μεταφορά, το δράμα και το μυθιστόρημα. Οι Ανθρωπιστικές Επιστήμες εκ φύσεως ταυτίζονται με τις αξίες και στοχεύουν στην καλλιέργεια του γούστου και του συναίσθηματος, παρ' όλον ότι σήμερα τοποθετούνται στην τελευταία βαθμίδα, ενώ το κύριο αντικείμενο αγωγής είναι τα φυσικά φαινόμενα και οι κοινωνικοί θεσμοί εις βάρος της γλώσσας και της λογοτεχνίας. Προέχει η μορφή εις βάρος του περιεχομένου, με αποτέλεσμα οι κλασικές σπουδές να περιορίζονται σε ξερή γλωσσική μάθηση που εμποδίζει την όξυνση της κρίσης και την ουμανιστική διάπλαση της προσωπικότητας των μαθητών. Η επιστήμη και η μηχανική θεωρούνται θεότητες, αλλά η παγκόσμια φιλία και ειρήνη καλλιεργούνται μέσω της λογοτεχνικής αποτύπωσης των κοινών προβλημάτων και των συναίσθημάτων που είναι όμοια για όλους τους ανθρώπους όλων των τόπων και εποχών (Ράσης, 2007: 45-52, 78-80, 146-148).

Η συνεισφορά των Τεχνών στο σχολείο έγκειται στο ότι ενισχύουν την φαντασία και το συναίσθημα ώστε να μπορούν οι νέοι να δουν την ψυχή που κατοικεί σε κάποιο σώμα. Στο επιτυχημένο σχολείο, τα παιδιά μαθαίνουν να βλέπουν με την φαντασία ως προϋπόθεση, ώστε να δουν τους άλλους ως πλήρεις ανθρώπους, με τους οποίους η καθημερινή επαφή είναι, συνήθως επιφανειακή έως γεμάτη υποτιμητικών στερεοτύπων. Βέβαια, η διδασκαλία της Τέχνης προϋποθέτει πειθαρχία και φιλοδοξία, προκειμένου να καλλιεργήσει τις δυνατότητες της ενσυναίσθησης και της έκφρασης, αλλά είναι ο καλύτερος τρόπος για να αποκτήσουν τα παιδιά κέφι για το σχολείο, μεράκι για την γραφή και την ανάγνωση και να σκέφτονται κριτικά την κατάστασή τους. Η μουσική, ο χορός, το θέατρο και η ζωγραφική αποτελούν πανίσχυρες μορφές έκφρασης και απόλαυσης και δεν χρειάζονται χρήματα για να αναπτυχθούν. Αποτελούν τη ραχοκοκκαλιά των προγραμμάτων αλφαριθμητισμού σε αγροτικές περιοχές, διότι προσφέρουν το κίνητρο στα παιδιά και στους ενήλικες να πάνε σχολείο, θετικούς τρόπους να αντιδρούν, καθώς και απόλαυση στην εκπαιδευτική προσπάθεια. Επίσης, τα ανωτέρω μαθήματα βοηθούν τους μαθητές να εξερευνήσουν ποικίλους ρόλους. Για παράδειγμα, χορεύοντας συμμετέχουν σωματικά σε ανοίξεις στάσεις, αφήνοντας στην άκρη την σωματική ακαμψία, μιας και ο χορός είναι χορός συναίσθημάτων. Επιπροσθέτως, με την ευφάνταστη συμμετοχή κατανοούν το ανοίκειο στις τελετουργίες άλλων θρησκειών που καλούνται να μελετήσουν, καθώς είναι δύσκολο να αγαπήσει κανείς στον άλλον στοιχεία που δεν έχει εξερευνήσει πρώτα στον εαυτό του.

Ιδίως η φωνητική μουσική έχει την ικανότητα να συνενώνει ανθρώπους με διαφορετική προέλευση και να αμβλύνει τις συγκρούσεις. Η ποίηση, ήτοι η ανάγνωση και η ερμηνεία ποιημάτων, αναπτύσσει τον νέο συναίσθηματικά (Nussbaum, 2013: 128, 187-212), διότι το κυνήγι ενός ονείρου προϋποθέτει ανθρώπους που μπορούν να ονειρεύονται. Επομένως, για να διατηρήσει η δημοκρατία την ζωτικότητα της είναι κρίσιμης σημασίας ο αναστοχασμός, όπως ο Σωκράτης που οδηγούσε δίχως να δεσμεύει την ορμή του αναστοχασμού (Μαστορίδης, 2012: 54). Όμως τα σχολεία που παραμελούν την Τέχνη αφήνουν ανεκμετάλλευτες κρίσιμες δυνατότητες της δημοκρατικής κατανόησης, αφού οι μαθητές δεν έρχονται σε επαφή με ζητήματα σχετικά με το φύλο, την φυλή, την εθνότητα, την διαπολιτισμική εμπειρία και δεν καλλιεργείται η "εσωτερική ματιά" τους. Ο ρόλος των Τεχνών στα σχολεία και στα πανεπιστήμια είναι διττός: καλλιεργούν γενικά την ενσυναίσθηση, αλλά και ειδικά αντιμετωπίζουν τυφλά σημεία του εκάστοτε πολιτισμού, διδάσκοντας έργα ποικίλων χωρών και εποχών, εμφανίζοντας σε τομείς κοινωνικού προβληματισμού, υπό την

θεώρηση ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι, με εσωτερικό βάθος και αξιοπρέπεια (Nussbaum, 2013: 197, 198).

Ιστορία, Γεωγραφία, Θρησκευολογία

Οι παιδαγωγοί που ενστερνίζονται το μοντέλο της οικονομικής μεγέθυνσης, δεν θέλουν την ιστορία που εστιάζει στις αδικίες της κοινωνικής τάξης, της κάστας, του φύλου, της εθνοτικής καταγωγής και των θρησκευτικών πεποιθήσεων, διότι αυτό θα οδηγούσε την κριτική σκέψη στο παρόν. Επίσης, δεν θέλουν να δοθεί έμφαση στην άνοδο του εθνικισμού ή στον τρόπο με τον οποίον η ηθική φαντασία συχνά ναρκώνεται από την επιρροή της τεχνικής δαημοσύνης. Έτσι, η εκδοχή της Ιστορίας που παρουσιάζεται εμφανίζει στην φιλοδοξία για την απόκτηση πλούτου ως σπουδαίου αγαθού, υποβαθμίζοντας τα ζητήματα φτώχειας και ευθύνης έναντι του πλανήτη. Τα παιδιά διδάσκονται ότι αυτό που έχει σημασία είναι η κατάσταση του “μέσου ατόμου” – και όχι, για παράδειγμα, των φτωχών – και ενθαρρύνονται να θεωρούν ότι ανήκουν σε μια συλλογικότητα που προσδύει και πως είναι ξεχωριστοί άνθρωποι με δικά τους δικαιώματα, επειδή το να δοθεί ανθρώπινο πρόσωπο στην φτώχεια, ίσως να προκαλέσει ενδοιασμούς για την σκοπιμότητα της οικονομικής μεγέθυνσης.

Ο Ντιούι ανέκαθεν υποστήριζε ότι η Ιστορία και η Γεωγραφία πρέπει να διδάσκονται έτσι ώστε να προάγουν αποτελεσματικά την αντιμετώπιση των παροντικών προβλημάτων. Ο τρόπος διδασκαλίας οφείλει να διακρίνεται από κριτικό και ερευνητικό πνεύμα, και τα παιδιά βάσει ενός πολυεθνικού προγράμματος να μαθαίνουν να σχεδιάζουν λύσεις παγκοσμίων προβλημάτων, με φαντασία και κριτικό νου. Η καλή διδασκαλία Ιστορίας ωθεί τα παιδιά να βλέπουν πως η Ιστορία αποτελεί την συνισταμένη πηγών και δεδομένων, αξιολογώντας τα ευρήματα και τις εναλλακτικές ιστορικές αφηγήσεις. Καλό θα ήταν να μαθαίνουν, επίσης, μία – τουλάχιστον – άγνωστη στους ίδιους παράδοση κάποιας συγκεκριμένης χώρας εξετάζοντάς την εις βάθος, ώστε να μυούνται στην εξειδικευμένη έρευνα. Άλλοις λογισ, τα μαθήματα Ιστορίας χρειάζεται να γίνουν πιο σύνθετα και ερευνητικά, εμφανίζοντας στην ιστορική μέθοδο και στην αξιολόγηση δεδομένων.

Ομοιοτρόπως, τα μαθήματα θρησκευολογίας ανάγκη είναι να γίνουν περιεκτικότερα από ιστορική άποψη, γιατί ο κόσμος μας βρίθει πολιτισμικών και θρησκευτικών στερεοτύπων, όπως η αβάσιμη ταύτιση του Ισλάμ με την τρομοκρατία. Με την ορθή διδασκαλία των γεγονότων και την καλλιέργεια της απορίας και του σεβασμού, θα καταστεί κατανοητό ότι μεταξύ λαών και ανθρώπων υπάρχουν διαφορές, αλλά και κοινές ανθρώπινες ανάγκες, που κάνουν επείγουσα την μελέτη της διεθνούς Ιστορίας, καθότι δεν μπορεί κανείς να κατανοήσει την ιστορία της δικής του χώρας χωρίς να την τοποθετήσει στο παγκόσμιο πλαίσιο. Θα ήταν αδύνατο να κατανοήσουμε την προέλευση ενός αναψυκτικού, δίχως να σκεφτούμε τις συνθήκες ζωής σε άλλες χώρες. Εξίσου κρίσιμη με την ευημερία των δημοκρατιών στον σύγχρονο κόσμο είναι και η κατανόηση των θρησκευτικών παραδόσεων, καθώς στον τομέα αυτόν οι άνθρωποι σχηματίζουν υποτιμητικά στερεότυπα για άλλους, τα οποία εμποδίζουν την αλληλοπεριχώρηση. Άλλωστε, τα παιδιά διακρίνονται από μια φυσική περιέργεια για τις γιορτές και τελετές άλλων χωρών, τις ινδουϊστικές και βουδιστικές αφηγήσεις, και καλό θα ήταν να καλλιεργηθεί στην τάξη ο σεβασμός και η περιέργεια για όλους τους λαούς και τις παραδόσεις του κόσμου (ο.π.: 64-67, 156-173).

Το παιχνίδι

Τα ευφάνταστα παιχνίδια ζωντανεύουν το μάθημα και ο Πεσταλότσι ήταν πρωτοπόρος στο αίτημά του για πλήρη απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας και εστίαση στην σημασία του παιχνιδιού στα πρώτα στάδια της εκπαίδευσης. Αξιοσημείωτα είναι τα παιχνίδια ρόλων, στα οποία οι νέοι καλούνται να απεκδυθούν την δική τους οπτική και να μπουν στην θέση ενός άλλου, ώστε να σφυρηλατηθεί ο άρρηκτος δεσμός μεταξύ ενσυναίσθησης και σωματικής διερεύνησης μέσω της φαντασίας. Το παιχνίδι είναι το κλειδί για την ανάπτυξη υγιούς προσωπικότητας, καθώς είναι ο χώρος όπου τα παιδιά πειραματίζονται με την ιδέα του άλλου, με τρόπους όχι τόσο απειλητικούς όσο στην άμεση διαντίδραση. Υιοθετώντας οι άνθρωποι την στάση του παιχνιδιού έναντι των άλλων είναι λιγότερο πιθανόν να τούς

βλέπουν ως πραγματικές απειλές για την ασφάλειά τους. Πρόκειται για πολύτιμη άσκηση ενσυναίσθησης και αμοιβαιότητας, αφού το παιδί παίζει μόνο του, ελέγχοντας με την φαντασία του όλα όσα συμβαίνουν. Μέσω του παιχνιδιού αναπτύσσονται η εμπιστοσύνη, η αυτοπεποίθηση, χαλαρώνει ο έλεγχος, αυξάνεται η απορία, η έκπληξη και το αίσθημα της τρωτότητας. Τα παιδικά τραγούδια και τα παραμύθια λειτουργούν ως κρίσιμη προετοιμασία για την επίδειξη ενδιαφέροντος στην πραγματική ζωή. Η πιθανή απειλητική παρουσία του άλλου, στο παιχνίδι μετατρέπεται σε απολαυστική πηγή περιέργειας και συμβάλλει στην ανάπτυξη υγιών στάσεων προς την φιλία, την αγάπη, και αργότερα την πολιτική ζωή. Παράλληλα, το παιχνίδι έχει κρίσιμο ρόλο στις σεξουαλικές σχέσεις και στις σχέσεις οικειότητας, ενώ διδάσκει πώς να συμβιώνουν οι άνθρωποι χωρίς να ελέγχει ο ένας τον άλλον και συνδέει την εμπειρία της ευαλωτότητας με την περιέργεια και τον θαυμασμό και όχι με την παραλυτική αγωνία και το άγχος. Τέλος, οι πρακτικές δραστηριότητες που γίνονται σαν παιχνίδι εμπλουτίζουν την προσωπικότητα (ο.π.: 122-199).

Πρακτικές δραστηριότητες

Ο Ντιούϊ ζητούσε από τους μαθητές να καταπιαστούν με άμεσες πρακτικές εργασίες, όπως να μαγειρέψουν ένα φαγητό, να πλέξουν ένα ρούχο, να καλλιεργήσουν έναν κήπο, υπό την καθοδήγηση των δασκάλων αλλά δίχως την εξωτερική επιβολή της αυθεντίας. Στο πλαίσιο επίλυσης άμεσων προβλημάτων έθεταν πολλά ερωτήματα, όπως: από πού προέρχονται αυτά τα υλικά, ποιος τα έφτιαξε, με ποιες μορφές εργασίας έφταναν στα χέρια τους, πώς πρέπει να αντιλαμβάνονται την κοινωνική οργάνωση αυτών των μορφών εργασίας, γιατί είναι τόσο δύσκολο να προετοιμαστεί το βαμβάκι για την ύφανση, πώς αυτά τα πρακτικά προβλήματα σχετίζονται με την δουλοκτησία. Εν ολίγοις, η στωικτική διερεύνηση αναπτύσσεται βάσει κάποιου πραγματικού γεγονότος και τα παιδιά αντιλαμβάνονται την πολυσύνθετη σημασία της χειρωνακτικής εργασίας και έτσι αλλάζει η στάση τους έναντι της, και μαθαίνουν από την δική τους κοινωνική δραστηριότητα και όχι μέσω της παθητικής πρόσληψης. Ως εκ τούτου, μιμούνται και μαθαίνουν την ιδιότητα του πολίτη. Επίσης, μέσω των πρακτικών δραστηριοτήτων, απομακρύνονται από το οικείο περιβάλλον και μεταφέρονται σε άλλες περιοχές, γίνονται ενεργητικότερα, πιο συγκεντρωμένα και δίνουν έμφαση σε ανθρώπινες σχέσεις πλούσιες σε συναίσθημα, απορία και νόημα (ο.π.: 134-135, 164, 165). Τέτοιες πρακτικές λείπουν από τα ελληνικά σχολεία και χρειάζεται να υιοθετηθούν.

Οικονομία, Ξένες Γλώσσες, Φιλοσοφία Δικαίου, διά Βίου Παιδεία

Οι νέοι είναι ικανοί να κατανοήσουν τις αρχές των οικονομικών, ερευνώντας την προέλευση συνηθισμένων προϊόντων και των μηχανισμών ανταλλαγής που διέπουν την πρόσβαση των ανθρώπων σε αυτά, ώστε μεγαλώνοντας η γνώση να γίνεται συνθετότερη και ως απόφοιτοι να γνωρίζουν επαρκώς τον τρόπο λειτουργίας της παγκόσμιας οικονομίας, έχοντας σύνεση ως καταναλωτές και ψηφοφόροι. Συν τοις άλλοις, δέον είναι η διδασκαλία ξένων γλωσσών να αποσκοπεί στην ετοιμασία πολιτών του κόσμου, αφού μέσω της γλωσσομάθειας θα κατανοήσουν πώς βλέπει τον κόσμο μια άλλη ομάδα ευφύων ανθρώπων και πώς κάθε μετάφραση συνιστά ατελή ερμηνεία, ώστε να παίρνουν ένα μάθημα πολιτισμικής ταπεινότητας. Επιπροσθέτως, θα ήταν χρήσιμο να διδάσκεται από την οπτική της φιλοσοφίας και της πολιτικής θεωρίας ένα μάθημα για την κοινωνική και παγκόσμια δικαιοσύνη, διότι οι νόμοι η δημόσια πολιτική και οι ποικίλες μορφές πολιτικής οργάνωσης οδηγούν σε διαφορετικές ευκαιρίες και μπορούν να αλλάξουν σταδιακά τον τρόπο που οργανώνεται η οικογένεια. Τέλος, η προχωρημένη μάθηση δύναται και πρέπει να επιτυγχάνεται μόνον σε μεγαλύτερη ηλικία (ο.π. 173-175).

Συμπεράσματα

Για την υγεία της παιδείας και της κοινωνικής δημοκρατίας απαιτείται σκέψη και οργανωμένη δράση τοπικά και παγκόσμια, με το βλέμμα στο κοινό καλό (Μαστορίδης, 2012: 73). Για να ζει όμως κανείς σε πλουραλιστική δημοκρατία, προϋποτίθεται πολυπολιτισμική εκπαίδευση, με στόχο την διάπλαση ανθρώπων ικανών να συμμετέχουν συνεργατικά σε

διεθνείς συζητήσεις με πνεύμα αλληλοσεβασμού, ώστε οι νέοι να μετατραπούν σε πολίτες του κόσμου που σκέπτονται το μέλλον της ανθρωπότητας. Ξεκινώντας βαθμηδόν από την μικρή ηλικία χρειάζεται να αποκτούν ολοένα και περισσότερο σύνθετη γνώση του κόσμου, των ιστοριών και των πολιτισμών, ώστε να διευρυνθούν οι ορίζοντές τους και να εναγκαλιστούν και τα μακρινότερα πράγματα. Για τον λόγο αυτό, ο Ντιούϊ θεωρούσε ότι ο καλύτερος τρόπος για να ενεργοποιηθούν οι άνθρωποι είναι να ενωθεί η αίθουσα διδασκαλίας σε ένα χωρικό συνεχές με τον εξωτερικό κόσμο, να μετατραπεί σε έναν χώρο όπου συζητούνται πραγματικά προβλήματα και καλλιεργούνται με την πρακτική χρήσιμες δεξιότητες για τον πραγματικό κόσμο (Nussbaum, 2013: 42, 47, 133, 160-161, 172).

Παρά τις κυβερνητικές περικοπές των Ανθρωπιστικών Σπουδών, υπάρχουν πολλοί λόγοι αισιοδοξίας. Η ελπίδα έρχεται πάντα από αλλού, και εν προκειμένω έρχεται από τα κατώτερα στρώματα της κοινωνίας, από τα προγράμματα αλφαριθμητισμού στην ύπαιθρο, τα οποία χρηματοδοτούνται από μη κυβερνητικές οργανώσεις και διδάσκουν γραφή, ανάγνωση, χορό, μουσική, ζωγραφική, αναβαθμίζοντας τις θεωρητικές σπουδές που προϋποθέτουν ανθρώπινη επένδυση. Επίσης, η φιλοσοφία αποτελεί στην Ολλανδία κεντρικό πυλώνα της δημόσιας κουλτούρας, αφού καθηγητές φιλοσοφίας παραδοσιακά έχουν ρόλους συμβούλων στην Αστυνομική Ακαδημία, αλλά και σε κάθε άλλο τομέα της ζωής. Επιπρόσθετα, κορυφαίοι καθηγητές διοίκησης επιχειρήσεων έχουν από χρόνια κατανοήσει ότι η ανεπτυγμένη φαντασία είναι κρίσιμη για την υγιή επιχειρηματική κουλτούρα και πως η καινοτομία χρειάζεται ανθρώπους με ευέλικτη, ανοικτή και δημιουργική σκέψη και οι Τέχνες καλλιεργούν αυτά τα χαρακτηριστικά. Άλλωστε, όταν οι Θετικές Επιστήμες ασκούνται σωστά είναι φίλες των Ανθρωπιστικών Επιστημών, αφού η ακμαία οικονομία προϋποθέτει τις ίδιες δεξιότητες που συνάδουν με την ιδιότητα του πολίτη (ο.π.: 44, 48, 203, 249, 266). Επομένως, στα σχολεία βρίσκεται το φάρμακο για όλα τα κοινωνικά δεινά που πηγάζουν από ανάρμοστη συμπεριφορά (Kymlicka, 2005: 429), αφού το σχολείο αναδεικνύεται ως προνομιούχος χώρος της πολιτικής εξουσίας για την άσκηση ιδεολογικής κυριαρχίας και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της άρχουσας τάξης, καθότι αυτό κρατά στους κόλπους του ανθρώπους από την τρυφερότερη ηλικία και επί πολλά έτη, συμβάλλοντας έτσι προς την κατεύθυνση της αναπαραγωγής, περισσότερο από κάθε άλλο θεσμό. Μάλιστα, η εκπαίδευση για τον Αλτουσερ αποτελεί τον κυρίαρχο ιδεολογικό μηχανισμό του κράτους στις ώριμες καπιταλιστικές κοινωνίες (Ανθογαλίδου, 1987: 20, 26).

Επομένως, οι Ανθρωπιστικές Επιστήμες συμβάλλουν στην δημοκρατική αγωγή και αντιστρατεύονται την επιθετικότητα, την απληστεία και το ναρκισσισμό σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο. Οξύνουν τα δημοκρατικά κριτήρια του ανθρώπου, που ο μόχθος του για τον επιούσιο ισχναίνει την δυνατότητά του να επικοινωνήσει καθημερινώς με όλα τα αγαθά της δημοκρατίας, και τού μαθαίνουν να μην δημιουργεί σχέσεις χρησιμοθηρίας και χειραγώγησης αλλά αμοιβαίου ενδιαφέροντος. Οι Ανθρωπιστικές Σπουδές δημιουργούν έναν κόσμο στον οποίον αξίζει κανείς να ζει, καλλιεργούν ανθρώπους και λαούς που δύνανται να ξεπερνούν τους φόβους και την καχυποψία τους και να τα αντικαθίστουν με τον φιλικό και ορθολογικό διάλογο. Το μοντέλο της ανθρώπινης ανάπτυξης εστιάζει στις δυνατότητες και ευκαιρίες που έχει κάθε άνθρωπος σε κρίσιμα ζητήματα, όπως η ζωή, η σωματική ακεραιότητα, η πολιτική ελευθερία και αναγνωρίζει το αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα όλων στην αξιοπρέπεια. Αυτό το μοντέλο είναι αφοσιωμένο στην δημοκρατία, η οποία διαθέτει ισχυρούς μηχανισμούς προστασίας της πολιτικής ελευθερίας, της ανεξιθρησκείας, της συνάθροισης, της ελευθερίας του λόγου. Βάσει αυτού του μοντέλου καλλιεργείται στους πολίτες η κριτική σκέψη, η οποία είναι σημαντικότερη στην υγιή επιχειρηματική κουλτούρα, αφού τεράστια λάθη περνούν απαρατήρητα, όταν κανείς δεν τολμά να διαφωνήσει. Καλλιεργείται, επίσης, η ικανότητά τους να επιχειρηματολογούν, να σκέφτονται επί συνθέτων προβλημάτων, να αξιολογούν κριτικά τους πολιτικούς και να βλέπουν την χώρα τους ως μέρος μιας περίπλοκης παγκόσμιας τάξης, με γνώμονα το συνολικό καλό. Το ιδεώδες της φιλελεύθερης παιδείας είναι αυτό που μαθαίνει σε κάποιον να πάρει το πτυχίο από το

Πολυτεχνείο αλλά να διαβάσει Πλάτωνα και Τολστόϊ (Nussbaum, 2013: 17-264) και βάσει αυτού είναι εφικτό και ευκαίιο να χρηματοδοτηθούν δαψιλώς οι Ανθρωπιστικές Σπουδές, διότι τότε δεν θα χρειάζονται ούτε δικαστήρια ούτε φυλακές.

Αναφορές

- Kymlicka, W. (2005). *Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας. Μια εισαγωγή*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Nussbaum, M. (2013). *ΟΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΚΕΡΔΟΣ. Οι Ανθρωπιστικές Σπουδές προάγουν την Δημοκρατία*. Αθήνα: Κριτική.
- Solomon, A. (2004), *Ο Δαίμων της Μεσημβρίας. Μια ανατομία της κατάθλιψης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ανθογαλίδου, Θ. (1987). *Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή και εξέλιξη μιας παραδοσιακής κοινωνίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Αριστοτέλης (1975), *Πολιτικά*. Αθήνα: Πάπυρος
- Αριστοτέλης (1994), *Περί ζώων γενέσεως*. Αθήνα: Κάκτος
- Αριστοτέλης (1999), *Αναλυτικά ύστερα*. Αθήνα: Γεωργιάδης
- Αριστοτέλης (2010), *Φυσική ακρόασις*. Αθήνα: Παπαδήμας
- Καζαντζάκης, Ν. (2000), *Ταξιδεύοντας – Αγγλία*. Αθήνα: Καζαντζάκης
- Μαρίνοφ, Λ. (2002). *Πλάτωνας, όχι Πρόζακ!* Αθήνα: Λιβάνη.
- Μαστορίδης, Γ. (2012). *Παιδεία και κοινωνία. Μια εισαγωγή*. Αθήνα: Ιδιωτική.
- Παπαθανασόπουλος, Α. (1987). *Ανθρωπιστική Παιδεία*. Αθήνα: Παπαδήμα.
- Πλάτων (2002), *Πολιτεία*. Αθήνα: Πόλις
- Πλάτων (2009), *Πρωταγόρας*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος
- Πλάτων (2010), *Μενέξενος*. Αθήνα: Γεωργιάδης
- Πλάτων (2017), *Νόμοι*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος
- Ράσης, Σ. (2007). *Η ανθρωπιστική παιδεία στην σύγχρονη εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.